

ქ-22 1

გამავრც. საზ. გამრც. № 153.

ილია ჭავჭავაძე

კ ა კ რ ყ ა რ ა ლ ი

რამდენიმე სურათი

ანუ

ეპიზოდის ყაჩაღის ყხოვრებოდამ

კ რ ე მ ა

ავტორის სურათით და მოკლე ბიოგრაფიით

თ ნ ი ლ დ ს ი

სტამბა-ლიტოგრ. საქართვე. რესპ. რკინის გზისა.

1919

ბ რ ე მ ა

ნ. ვ. ჭავჭავაძე.

ილია ჭავჭავაძე

დაიბადა სოფ. ყვარელში (თელავის მაზრა) 27 ოქტომბერს 1837 წელს. პირველ-დაწყებითი სწავლა მიიღო სახლში; თერთმეტი წლისა მამამ მიაბარა ტფილისის ერთ კერძო პანსიონში, საიდანაც შემდეგ გადავიდა გიმნაზიაში.

1857 წელს გაემგზავრა პეტერბურგს და შევიდა უნივერსიტეტში იურიდიულ ფაკულტეტზე. მეოთხე კურსზე იყო, რომ თავი დაანება უნივერსიტეტს სტუდენტების არეულობის გამო 1861 წ.

1863 წ. დააარსა ჟურნალი „საქართველოს მოამბე“, რომელიც გამოდიოდა ერთი წლის განმავლობაში.

1864 წ., მთავრობა რომ გლეხების განთავისუფლებას შეუდგა საქართველოში, ი. ჭავჭავაძე გაგზავნილი იქნა განსაკუთრებულ მინდობილებათა მოხელედ ქუთაისის გუბერნატორთან გლეხებისა და ბატონების ურთიერთობის გამოსაკვლევად.

ამავე წლის ნოემბერში დაინიშნა დუშეთის მაზრის მომრიგებელ შუამავლად, ხოლო 1868 წ. მომრიგებელ მოსამართლედ. 1874 წ. თავი გაანება სახელმწიფო სამსახურს და გადმოვიდა ტფილისში, სადაც მალე დაიკავა სათ.-აზნაურო ბანკის თავმჯდომარის ადგილი.

1885 წ. არჩეულ იქნა წერა-კითხვის საზოგადოების თავმჯდომარედ და ამ თანამდებობაში დარჩა სიკვდილამდის.

1877 წ. დაარსა ყოველკვირეული გაზეთი „ივერია“, რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ ჟურნალად,

II

ხოლო 1885 წ. დღიურ გაზეთად. 1902 წ. „ივერია“ გადასცა სხვებს.

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ., როდესაც „ცისკარში“ დაიბეჭდა მისი რამდენიმე ლექსი. შემდეგ მისი ნაწერები იბეჭდებოდა „საქართველოს მოამბეში“, „დროებაში“, „კრებულში“, „ივერიაში“, „მოამბეში“. მის კალამს ეკუთვნის პოემები: „სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ (კაკო ყაჩაღი), „დედა და შვილი“, „აჩრდილი“, „დიმიტრი თავდადებული“, „განდევილი“; მოთხრობები — „კაცია ადამიანი“, „გლახის ნამბობი“, „მგზავრის წერილები“, „გლეხთა განთავისუფლების პირველ დროების სცენები“, „სახრჩობელაზედ“, „ოთარანთ ქვრივი“, „ნიკოლოზ გოსტაბაშვილი“; მრავალი პუბლიცისტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი: „ცხოვრება და კანონი“, „აი ისტორია“, „სომეხთა მეცნიერნი და ქვათა ღაღადი“ და სხ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს 30-ს, სოფ. წიწამურის ახლო. დასაფლავებულია მთაწმინდაზე.

კაკო ყაჩაღი

რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი ყაჩაღის
ცხოვრებიდან.

„მიეც გლახაკთა საჭურჭლე,
ათავისუფლე მონები,
მიღვწიან, მომიგონებენ,
დანლოცვენ, მოვეგონები“.
შოთა რუსთველი.

სამშობლოს ცასა ბნელად გაშლილი
მწუხრის ზეწარი გადაეფარა,—
და მთვარის შუქზედ მთებისა ჩრდილი
ალაზნის ველზედ წამოიხარა.
ლამის გუშაგი მუდამ მკმუნავი
მთვარე მეფურად მძლავრად ვიდოდა,
მთებისა ყინვით ნაკვეთი თავი
იმის სხივებთან მუსაიფობდა.
შორნი მნათობნი მოკამკამენი
იმ მწუხარს ღამეს მზიარულობდნენ,
მღუმარს ქვეყანას, ვით საყვარელნი,

სხივებს ესროდნენ, ზედ დაჰხაროდნენ.
 და იმ მნათობთა სხივის აღერსით
 ველს მშვენიერსა ჩასძინებოდა,
 მხოლოდ ნიაგი მთისა მოლხენით
 ტყეში ფოთლებთან ლაზღანდარობდა,
 და ალაზანი შეუპოვარი
 ჰჩიოდა, თითქო კაცს ემდუროდა.
 მის ბუტბუტს მარტო მთაი მდუმარი
 დაფიქრებული ყურს მიუპყრობდა.
 ყველას ეძინა, დლით ჰფეთქავს რაცა,
 თითქო დაღლილა მიწაც და ცაცა!..
 მხოლოდ კი ერთგან ურემი მძიმე
 მიჰრიალებდა, გზას აღვიძებდა,
 და ნალვლიანად მასზედ მეურმე
 მწუხარს სიმღერას დალულუნებდა.
 ღულუნი იგი ჩამრჩენია გულს,
 მწუხარე არის ვით გლოვის ზარი,
 მაგრამ თუ ნალველს მოჰბერს დაჩაგრულს,
 უკუ-ჰყრის კიდევ ვით ღრუბელს ქარი.

მიდის ურემი და უეცრად
 ვილაცამ ტყილამ ასკუბა ცხენი,
 მოვარდა იგი ურემს მედგრადა,
 მკმუნვარე სახის ამაყად მჩენი.

— ვერ მიმასწავლებ კუდი-გორის გზას?
 ჰკითხა თამამად მან შეურმესა.

— რატომ ვერ, ძამო! აგერ აიმ მთას
 მარჯვნივ აუხვევ და გახვალ ხევსა,

ერთი საურმე გზა დაგიხვდება,
იმ გზას დაადგე, წადი,—და როცა
ცხვირ-წამოწვდილი მთა შეგეყრება,
ის მთა იქნება კუდი-გორაცა.
იქ რა გინდა შენ? ჰკითხა მან ბოლოს,
როს გაათავა გზისა სწავლება:

— იქ საფრთხე რამე არ დაგემართოს,
ბლაქიაშვილი იქ იმყოფება.
მე როგორც ვხედავ, შენც კი გაქვს მკლავი,
ბევრს შენს ტოლს ბიჭს არ დაუვარდები,
მაგრამ მაინც თუ გებრალვის თავი,
ბლაქიაშვილს ნუ დაენახვები,
ნურც დაანახვებ შენს ქურანს ცხენსა,
თორემ ის ბიჭი განანებს ბევრსა!
მალთა, როგორც ხირიმის ტყვია,
და ტყვიასავით დაუნდობელი;
თუ სისხლი ჰმართებს, ისა სჯობია,
შეარჩინო და აიღო ხელი.

— შენ ფიქრი ნუ გაქვს!.. მეც იმას ვეძებ,
მეც მისებრ, ძამო, მიღრინავს გული;
როგორც ის ცხოვრობს, ისე ვიცხოვრებ,
ამ დღიდგან თავზედ ხელ-აღებული!

და, რა სთქვა ესა, მოხდენით ცხენი
მოსხლიტა უცებ ლაზათიანმა;
გაფრინდა ცხენიც, ვით შავარდენი,
და მის ფეხის ხმას ხმა მოჰსცა მთამა.

თითქო შენატრდა იმას მეურმე,
 „ახ, ნეტავი შენ!“—წაიღულუნა
 და, გაიქნია რა თავი მერმე,
 შურით ხარს შოლტი გაუტყლაშუნა
 და მერმე ისევ უფრო მწუხარედ
 თვისი სიმღერა დაიღულუნა.

კუდი-გორასთან ერთი ტყე არი,—
 უწინ ყაჩაღის იყო საფარი,—
 საშიში, ბნელი, გულ-დახურული,
 შეუვალი და წამოზურული.
 იქა ჰცხოვრებდა ბლაქიაშვილი,
 კაკო, ყაჩაღად გამოვარდნილი.

მთვარე ჩასული იყო დიდ-ხნისა,
 როცა იმ ტყეში, ერთ ხის ძირასა,
 ფრთხილად ეძინა ბლაქიაშვილსა,
 ბედისგან მწარედ განაწირალსა.
 მის შორი-ახლო ლამაზი ცხენი
 კაზმ-მოუხდელი სძოვდა ბალახსა,
 და მას ფოთოლნიც მოშრიალენი
 ხშირად უფრთხოვდნენ მოსვენებასა.
 უეცრად შეჰკრთა, აცქვიტა ყურნი,
 თავი აიღო და გაიხედა;
 მერე ტრიალით იწყო ფრუტუნი
 და ერთს ალაგსა ზედ დააცქერდა;
 დიდხანს უცქერდა და, რა მოესმა
 თავისის მოძმის ცხენის ფეხის ხმა,

ვერ მოითმინა, დაიხვიხვინა
და პატრონს ძილი დააფრთხოვინა.
წამოხტა კაკო ლომივით ზეზე,
თოფი მოზიდა და შეაყენა
და, რა იხილა მხედარი ველზე,
შეჰკივლა: „მითხარ, ვინა ხარ შენა?
რისთვის მოსულხარ,—მოყვარად, თუ მტრადა?“

მხედარი

— მოყვარად, გულ-ფიცხო, იყავ მშვიდადა.

კაკო

— თუ მოყვარე ხარ—მაშ გამარჯობა!
კეთილი იყოს ჩვენი გაცნობა.

მხედარი

— ამინ!.. შენ არ ხარ ბლაჰიაშვილი?

კაკო

— დიად! გახლავარ!.. რა გნებავს შენა?

მხედარი

— შენთან სიცოცხლე, შენთან სიკვდილი,
შენთან ყოფნა და შენთან დარჩენა.

კაკო

— მომწონს ეგ სიტყვა... შენც მომეწონე
და ამისთვისაც გენდობი შენა.

მხედარი

— გულს გული იცნობს და ღონეს — ღონე,
მენდე, გაგიყო ჭირი და ლხენა.

კაკო

— ხოშ-გელდი, ძამო!.. მე ვარ მდიდარი,
ამ ტყეში მარტო მე მაქვს მეფობა;
გაშლითა არის ჩემი სახლ-კარი,
და ვერას მაკლებს აქამდინ მტრობა.
ყოველ ხის ძირას ჩემი სახლია,
სადც მილამდება, იქ მითენდება;
თუმცა ბევრი რამ მე აქ მაკლია,
მაგრამ აქ ჭირიც მიაღვილდება...
უსახლ-კარობა, შიში, შიმშილი,
მარტოკა გდება მხეცივით ტყეში,
ყურდღელსავითა ფხიზელი ძილი
და იარაღი დღე და ღამ ხელში,—
მართალია, ძმავ, კაცს მოსწყინდება
ძუნწი ცხოვრება ეს დასაღონი,
მაგრამ იქ ყველა გვიადვილდება,
სადაც ჩვენვე ვართ ჩვენი ბატონი!..
მე თანა მყვანან რკინისა ძმები,
ჩემი სიათა, დამბაჩა, ხმალი...
არც მიმტყუნებენ, არც ვემტყუნები,
მანამ მაქვს მკლავი თავისუფალი.
ეს ცხენიც, ძამო, ჩემთან შეზდილა,
მოუდრეკია როგორც რომ ჟინი;

ჩემთან საფრთხეში ბევრჯელ ყოფილა,
 გამოუვლია ჭირი და ლხინი.
 ამათ მივანდე ჩემი ცხოვრება!
 არ აიყრიან გულსა ჩემზედა,
 და კაკოც ისე არ გაძუნწდება,
 რომ არ დააკვდეს ერთგულებს ზედა.
 ჩემი სიმდიდრე აი ეს არი!..

ჩემს სამეფოში არ არის გმობა,
 თუმცა ორგულთან ვარ დაუნდობარი,
 მაგრამ ერთგულთან მეც ვიცი ძმობა.
 ჩამოხედ, ბინას გაჩვენებ, წამო!
 ღარიბულადა მე დაგიხვდები,
 და ნუ დამძრახავ ყაჩაღსა, ძამო,
 თუ მასპინძლად ვერ მოგეწონები.

მხედარი მყისვე გადმოხტა მარდად
 და წამოჰყარა აღვირი ცხენსა;
 ჩამოუჭიმა ყურები მაგრად
 და თვალზედ მზრუნველს უსვამდა ხელსა.
 მოჰხსნა ნაბადი, ჩაკრული უკან,
 ხურჯინიც სავსე გადმოიღო მან,
 მერე გადაჰკრა ხელი გავაზედ
 და მყის გაიგდო ცხენი ბალახზედ.
 შემდეგ მოვიდა იგი სტუმარი,
 კაკოს პირდაპირ დადგა მღუმარი.
 მათ ერთმანეთი თვალით გაზომეს,
 და მოეწონნენ ორნივ ერთმანეთს.
 მივიდნენ წყნარად და ხის ძირს დასხდნენ,

მღუმარედ იყვნენ ორნიც დიდხანად,
ერთმანეთს თითქო კიდევ შინჯავდნენ,
ბოლოს კი კაკომ უთხრა თამამად:

— „ვიცი მე, ძამო, არ გამიწყრები,
და არ დამძრახავ მეტ კითხვისთვინა:
მითხარ, საიღამ გემცნაურები?
ჩემთან მოსვლა რამ გაგაბედვინა?“

მხედარი

— შენი გაცნობა არ არის ძნელი,
ამაზედ რალა ვილაპარაკო,
შორს გავარდნილა შენი სახელი,
ბავშვმაც კი იცის, ვინ არის „კაკო“!
შენზედ მოუბნობს კაცი და ქალი,
ვისაც ენა აქვს, შენ ყველა გაქებს;
შენი ამბავი, ეხლა მართალი,
ზღაპრად მიუვა ჩვენს შვილი-შვილებს.
შენზედ ამბობენ, რომ ხარ მამაცი,
გამოჰქცევიხარ უსამართლობას,
ამბობენ, თურმე გიყვარს გლეხ-კაცი,
ბარაქალა მაგ გულ-კეთილობას...
რომ ბედში მყოფი შენ ძმად მიგაჩნდეს,
ეგ ვერაფერი სიყვარულია.
სიტყვა ის არის, კაცს ის უყვარდეს,
ვინც ბედისაგან დაჩაგრულია!
მარტო არსენას, თუ გახსოვს შენა,
გლეხ-კაცი როგორც ძმა ჰყვარებია,

გლეხ-კაცის ბედი, ჭირი და ლხენა,
 შვილსავით კალთით უტარებია.
 აბა, კაციცა ისა ყოფილა
 და ქუდიც იმას, ძმავ, ჰხურებია!
 ნეტავ იმ დედას, ვისგანც გაზდილა
 და ვისაც ძუძუ უწოვებია!..
 მისებრი შვილი ბევრიც ინატროს,
 ეხლანდელ დედამ ველარ გაზარდოს...

ჯერ არ მენახე, მაგრამ გიცნობდი,
 შენი ცხოვრება მენატრებოდა;
 შენთან წამოსვლას ბევრჯელ ვფიქრობდი,
 მაგრამ სახლ-კარი მენანებოდა.
 ბოლოს კი, ძამო, გამიწყრა ღმერთი,
 დამიტრიალდა უკულმა ბედი!..
 ყური მომიგდე, გეტყვი ყველაფერს,
 რაც გადამკიდა მწუხარებამა,
 და როგორ, ერთ დროს ბედის მადლიერს,
 გზა დამიხლართა ბედის-წერამა!

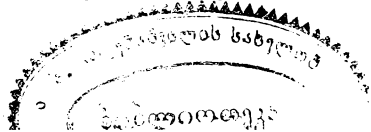
მაშინ თორმეტის წლისა ვიყავი,
 როცა ბატონმა სახლს მომაშორა.
 წამსვე ძროხაში მე მიკრეს თავი,
 ჩემს სახლ-კარიდგან გამაგდეს შორა.
 ჯერ კი დავღონდი, დაჩაგრდა გული,
 ყოფნა უმშობლოდ მეძნელებოდა...
 სხვები ჰლხინობდნენ, და მე კი ლული
 ცრემლისა თვალზედ არა მშრებოდა.

პატარა ჩემი ამხანაგები,
 ჩემ გულ-ჩვილობას იქ დასცინოდნენ,
 დავიწყებოდათ თავის დარდები,
 როცა ისინიც ჩემებრ სტიროდნენ!..
 მეც კი მრცხვენოდა ჩემის ცრემლისა, —
 ჩემს ამხანაგებს გავექცევოდი,
 მივუჯდებოდი ერთ ბუჩქის ძირსა
 და იქ მარტოკა დიდხანს ვტიროდი.
 მაგრამ ღრუბელმა გადაიარა,
 თან გადიტანა ჩემი ნალველი.
 პატარა გულმა გამოიღარა
 და შეუბრუნა ნალველსა ხელი.
 ჩემს ყოფას მალე შევეჩვიე მე,
 კიდევ ვლხინობდი, კიდევ ვმღეროდი;
 ჩემს სახლ-კარზედა არც ღღე, არც ღამე
 აღარ ვფიქრობდი, არ ვლონდებოდი.
 ძამო! რა ტკბილად, რა უდარდელად
 ჩემი ღღეები იქ მიდიოდნენ!..
 არა რა მქონდა იქ საფიქრელად,
 ჩემი მოძმენი არ მაძალებდნენ.
 ძროხას ვუვლიდით ჩვენ ერთგულადა,
 გავიზიარეთ ყველამა საქმე,
 და რიგ-რიგადა ყველა ძმურადა
 ვყარაულობდით ძროხასა ღამე.
 რაკი მთას იქით მზე დაწვებოდა
 და გაეკვროდა ვარსკვლავი ცასა,
 გაშლილი ძროხა მოგროვდებოდა,

და დავიწყებლით ყველანი თვლასა.
 და დავაბამლით რაკი ძროხასა,
 ტყის პირს ერთს დიდ ცეცხლს გავაჩაღებლით
 და მოვიტანლით ჩვენ ჩვენს საგზალსა,
 ცეცხლსა გარშამო მოვუსხდებოლით.
 ჩვენი ხუმრობა, მღერა, სიცილი,
 ხეზედა მძინარ ფრინველს აფრთხოზდა;
 მოგვერეოდა თუ მერე ძილი,
 ერთი ჩვენგანი ზღაპარს იტყოდა.

რაკი ტრედის-ფრად ცა ინათებდა
 და შორს ცისკარი კამკამს იწყობდა,
 მეძროხე ვინმე დაგვიძახებდა
 და დილის ტკბილსა ძილს დაგვიფრთხოზდა.
 ავიშლებოლით და ჩვენის ხმითა
 მკვდარი მთა, ბარი გაცოცხლდებოდა;
 და თავის ძროხას ყველა ზღაზვნითა
 ასაშვებლადა მიესევოდა.

ზოგი აქ მიდის თეჟა-მოსხმული
 და მიიფშენეტავს ზარმაცად თვალსა,
 სხვა იქ მიიმღერს დაღონებული
 და ერეკება თავის ძროხასა;
 და ერთს წუთს უკან ძროხა ბლავილით
 გაიშლებოდა ფართო მინდორზედ!
 და ჩვენ კი ხტომით, მღერით, ძახილით
 მოვგროვდებოლით მთის ცივ წყაროზედ,
 პირს დავიბანლით, ძილს დავიფრთხოზდლით,
 მთის წყაროს წყლითა გავვგრილდებოლით;

ვხტოდით, ვიძახდით, ვლაზღანდარობდით,
 და ზეზეურად დავნაყრდებოდით;
 მერმე ვმართავდით თამაშობასა,
 ხან ქვას ვისროდით, ხან ბურთსა მალლას;
 და შუადღისა გოლგისა ჟამსა
 ჩამოვრეკავდით ძროხასა დაბლას,
 ალაზნაშია ვყრიდით ძროხასა,
 თან ჩავყვებოდით უკანაც ჩვენა.
 ბევრიც სხვა ახსოვს ჩემ ბიჭობასა,
 მაგრამ სად არის ახლა ის ლხენა?!.
 საღამოს ჟამზედ ისევ იმ რიგად
 ცეცხლსა ანთებულს მოვუსხდებოდით
 და ისევ ზღაპარს გლვებურს მორიგად
 თითოსა მაინც ყველა ვიტყოდით.

ის ზღაპრები მე გულს მიღონებდნენ
 და აქამდინა დამრჩნენ ხსოვნაში,
 ძველებურს დროსა შემაყვარებდნენ
 იმ ჩემ მხიარულ ყმაწვილობაში.
 ეჰ, მარტო ერთი იმ ზღაპრებისა
 ღვიძლ დედასავით მე შემეთვისა!
 ის მე ბევრს რასმე გულს ჩამძახებდა,
 ხან მომალხენდა, ხან მაღონებდა.
 არსენა ჩვენი, ის მხნე არსენა,
 ჩვენამდინ, დამო, ზღაპრად მოსული,
 ის იყო ჩემი ჯავრი და ლხენა,
 ის იყო ჩემი გული და სული.

ეგრედ გონება ხალისიანი
 არსენას ამბით მე მეზღებოდა;
 მიყვარდა მე ის კეთილ-დღიანი
 და არსენობა მენატრებოდა.
 ეგრედ მინდოდა, ძმაო, ვყვავოდი
 ჩემს ბიჭობაში შეუპოვარი,
 ჩემს სახლ-კარზედა არა ვდარდობდი,
 შინაურობის არ მქონდა ჯავრი!
 მე ჯერედ ვიყავ პაწაწკინტელა
 და მადლიერი ჩემ კეთილ დღისა
 და მე მეგონა, რომ ჩემებრ ყველა
 მადლიერია თავის ბედისა.

მე მამა მყვანდა მხნე კაცი, მარჯვე,
 დაუღლელი და ბეჯითი გამრჯე;
 თუმცა ხელ-მარტო ის ცოდვილობდა,
 ჩვენ კაცებშია ბევრი არ სჯობდა.
 იმ დალოცვილსა ვერვინ ასწრობდა
 ვერც ხვნას, ვერც თესვას და ვერცა მკასა;
 ღმერთიცა მართლა უხვად სწყალობდა
 და წყალობითა უვსებდა სახლსა.
 ეგრე იქმნება მუდამ, მეგონა,
 მადლიერად და უნაღვლოდ მამა,
 მაგრამ კი ბოლოს ის დააღონა,
 მწარედ უმტყუვნა ბედის-წერამა...
 შენც, ძამო, ვიცი გაგიგონია,
 ყმის ბედი რა რიგ სწრაფად იცვლება!

თუ ყმასა გუშინ ბედი ჰქონია,
 არ იჯერებს, რომ დღესაც ექმნება.
 ჩვენი წადილი, ჩვენი იმედი
 ყოველთვის, ძამო, არის საფრთხეში,
 გლეხ-კაცის და ყმის ლიტონი ბედი
 ვერა, ვერ გასძლებს ბატონის ხელში...

დრო გადიოდა და თან მიჰქონდა
 მამი ჩემისა უბედურობა,
 მამა თან-და-თან მიბერდებოდა,
 ბოლოს წაერთო საწყალს მხნეობა!...
 თუმცა კი შერჩა წადილი ძველი,
 შრომის სურვილი იმ უბედურსა,
 მაგრამ არც ღონე და აღარც წელი
 აღარ მოსდევდა დრო გარდასრულსა.
 საბრალო მამა ჰხედავდა ცხადად,
 რომ რამდენადაც ღონე აკლდება,
 ოჯახი უკან მიდის იმდენად
 და სახლ-კარიცა სულ ეღუპება.
 იმ სიბერესთან იმ უბედურსა
 ერთი სხვა ჭირიც ზედ გამოება
 და შეეყარა საწყალს, უძლურსა
 გამუდმებული ციებ-ცხელება.
 ეგრეა ძამო, კაცისა ბედი
 ის უკუღმართი, უღმრთო, წამწყმედი,
 თუ ერთხელ ღერძი გადუბრუნდება,
 სულ უკუღმართად დატრიალდება!

მაშინ შევიქენ მეც ოცის წლისა...
 კვებნით არ ვიტყვი, ბევრ ჩემ ტოლს ეჯობდი;
 კარგად შემეძლო მოვლა სახლისა,
 თუ გულს-მოდგინედ მივეშველოდი.
 მაგრამ მე კიდევ ბატონსა ვყვანდი,
 შინ არ მითხოვდა, არ მეშვებოდა,
 მე იქ სხვისთვისა ჩემს თავს ვლუპავდი,
 შინ კი ოჯახი მელუპებოდა.

ერთხელ გამხდარი, გაყვითლებული,
 ილაჯ-ნაწყვეტი სნეულებითა.
 საწყალი მამა მოხუცებული
 იახლა ბატონს თხოვნით, ხვეწნითა.

მხეცი რამ იყო ბატონი ჩვენი,
 ერთი აჯამი, გულ-ქვა, რეგვენი,
 იმას კაცებრი გული არ ჰქონდა,
 რომ მამა-ჩემი შეჰბრალებოდა.
 რა გავაგრძელო, თავადის-შვილი
კარგი რა არის, ავი რა იყოს?!
და მამა-ჩემი გულ-მოწყვეტილი
 იახლა ამ გვარს უხამსა ბატონს.

— შენი ჭირიმე, — უთხრა, — ბატონო,
 სახლს ვერ გავუვებ მე მარტო-ხელი...
 დამითმე შვილი... არ დამაღონო,
 არ დამიღუპო ოჯახი ძველი.

ბატონი

— რაო, რას ბოდავ?

მამა

— შენს სადღეგრძელოდ
ოღონდ ზაქარა შინ დაითხოვე,
რომ უკან წასულს ოჯახს ვუშველოთ,
და მერე თუნდა ჩიტის რძე გვთხოვე.
კულუხს, კოდის-პურს, გადასახადსა
ერთი-ორადა მოგართმევთ შენა;
თუ დავაყენებთ ფეხზედ ოჯახსა,
არ გავექცევით სამსახურს ჩვენა.

ბატონი

— ეგ რომ არ იყოს, გაექცეოდი
შენ ჩემს სამსახურს, ჩემს ბძანებასა?..
ქოფაკო!.. ნუ თუ მაგას ჰფიქრობდი,
რომ მიბედავდი ემაგის თქმასა?

მამა

— არა მქონია მაგის ფიქრი მე,
შენი რისხვაცა არ გამიწყურება...
მაგრამ მიბრძანე, შენი ჭირიმე,
რით გემსახურო, რაც არ მექნება?
ღმერთი ხომ ჰხედავს, მე დავსწეულდი,

ღონე, ილაჯი გამიწყდა სრულებ...
 მარტო ვერას ვიქმ, მთლად დავუძლოური,
 თორემ ჩემს შვილზედ არ შეგაწუხებ.
 მინამ შემეძლო, სახლს ვინახავდი,
 არც ღონე მშურდა და არცა ძალა,
 დღე და ღამ ოფლსა მე ვიწურავდი,
 მაგრამ ეხლა დრო გამომეცვალა.
 აწ არაქათი გამიწყდა სრულად,
 უდროდ დავბერდი, ჯანი წამერთო,
 ველარა ვუვლი ოჯახს ერთგულად,
 თუმცა კი მინდა, ხომ ჰხედავ, ღმერთო!..
 ოჯახი ეხლა მელუპება მე,
 კაი ოჯახი, კაი სახლ-კარი!..
 ნუ! ნუ დაღუპავ, შენი კვნესამე,
 მინამ პატრონი ცოცხალი არი.
 სიყრმით ჩამიკლავს მამულში თავი,
 მანდ დამიღლია ძარღვი და მკლავი,
 გამომიზრდია ჩემის ოფლითა,
 ვაი-ვაგლახით, წვით და დაგვითა.
 მძიმე უღელი მე მიწევია
 ჩემის სახლ-კარის და ოჯახისთვის.
 ამდენი ჯაფა გამიწევია
 ნუ თუ, ბატონო, ამ შავის დღისთვის,
 რომ უდროოდ დროდ ატრე და მალე
 მევე დავმარხო ჩემი გაზრდილი?...
 ნუ იქ მაგასა, შენ გენაცვალე,
 ნუ მიზამ მაგას, დამითმე შვილი!

ბატონი

მერე მე ძროხა ვის ჩავაბარო?
 სადღა ვიშოვნო კარგ მეძროხესა?
 ვერა, ვერ მოგცე შენი ზაქარო,
 თუნდ სულ დაგენტქას ოჯახი დღესა!
 ვერ უყურებთ ამ ქოთაკს, ჩერჩეტს!
 მირჩევს, ჩემიო გერჩივნოს შენსას...
 არა, „ერთი მაქვს, სჯობს ათასს მქონდეს“...

მამა

— მე ჩემი მომეც, შენ შენი გქონდეს
 და შენს სახელსა მტლად დავედები.

ბატონი

— გამეცა, ვირო, ნუ მეღრიჯები!

მამა

— რომ გაგეცალო, ვისღა მივმართო,
 ვინ მომაშველებს ხელს დაღუპვილსა!
 მარტომ ოჯახი როგორ მოვმმართო,
 თუ არ დამითმობ, ბატონო, შვილსა?
 რა ვუყო, რა ვქნა, რა მეშველება,
 მიბძანე, შენი კვნესამე, შენი?

ბატონი

— თუნდ სულიც გაგძვრეს, არ მენადვლება,
თავში ქვა იეც და ისა ჰქენი.

მამა

— შე დალოცვილო, ქვა ვიცე თავში;—
რა პასუხია, როგორ იქმნება!..
ჩვენც ვურევივართ კაცებში, ხალხში,
ქამა-სმა გვინდა, გვინდა ცხოვრება...

ბატონი

— სუ!.. შე ქოფაკო!.. გაიკმიდე ხმა!..
ხმა... კრინტი მეთქი!.. ძაღლო, თორემა
მე არ მივხედავ მაგ შენს სიბერეს
და უკან ჩაგჩრი ჯოხით მაგ სიტყვებს...

მამა

— როგორ თუ ჩამჩრი!.. კაცს შიმშილით
ცოცხალსა მმარხავ, ოჯახს მიღუპავ, [მკლავ,
ბებერ კაცს ლუკმა პური უწყდება,
შვილსა შიმშილით მამა უკვდება,
შვილს შეუძლიან მამის დარჩენა,—
და ამის ნებას არ აძლევ შენა!..
მე ჩემს ღვიძლ შვილსა აღარ მანებებ,
რომ შემინახოს სიბერის დროსა,

მართალს სიტყვასაც არ მათქმევინებ,
 ფუ შენს სამართალს, შენს სამსჯავროსა“!.

ეს იყო, ძამო!.. ამ სიტყვებმა ჰქმნეს
 შვილის და მამის უღმრთოდ წახდენა...
 შენ მეტყვი, რომ არ უნდა ეთქვა ეს,
 მაგრამ რა ექნა, აბა სთქვი შენა?

ეხვეწებოდა განა ცოტასა
 იმ სულ წაწყმედილს საწყალი მამა!..
 მაგრამ როგორც ცივს რკინას და ქვასა,
 ვერ დაულობო, ვერ, გული ხვეწნამა.
 ისც კაცი იყო... ვერ მოუთმინა
 იმედ გაწყვეტილ, მოკლულმა გულმა,
 და, რაც შიგ ჰქონდა, სულ ათქმევინა,
 უსამართლობამ წრიდამ გასულმა.

ჩიბუხის ტარით მამა ჩემს მტრულად
 ეცა ურჯულო ბატონი ჩვენი...
 უნდა კი გითხრა, რომ მამა სრულად
 არ გალახულა თავისი დღენი.

სირცხვილმა გული გადმოუბრუნა...
 თუმც ალარ ჰქონდა მკლავებში ღონე,
 მაინც კი ხელი შემოუბრუნა.

როგორ თუ ხელი მომიბრუნაო,
 „ბიჭო, როზგები, ბიჭო, როზგები!“

და მამა ჩემსა მოხუცსა, ძმაო,
 წამოეჭიდნენ მისივე მოძმები!!!

როზგით მიცემეს მამა სნეული,
 მამა მოხუცი, პატივს ჩვეული...

იმისი კენესა და მწუხარება
 გულს მიკლავს ხოლმე, რო მაგონდება.
 არც უღონობამ, არც სიგამხდრემა,
 არც სიბერემა, არც თეთრმა წვერმა,
 არც კაცის და არც ღვთის სამართალმა
 არ მიპატივეს ბებერი მამა!..
 მაშინ იქ ვიდექი მე საცოდავი...

გულ-ამომჯდარმა წაიდუღუნა,
 მერმე მწუხარემ მწუხარე თავი
 ამოიკენესა და ძირს ჩაღუნა.

წამოხტა კაკო განრისხებული,
 მას აერია სული და გული
 და შეუტია მწყრალად ზაქროსა:

— შენ იქ იდექი, ამბობ, იმ დროსა
 და იქამდინა მიუშვი მტერი,
 რომ აცემინე მამა ბებერი?!
 მითხარ, დედალო, რას აკეთებდი,
 რას გეუბნოდა გული იმ დროსა?
 იქ რომ მდგარვიყავ, ჩაგაძაღლებდი
 ჯერ შენ და მერე იმ შენს ბატონსა. .
 რას უყურებდი? ნუ თუ სეირსა,—
 როგორ სწუწვნიდნენ მამა შენს სისხლსა!..
 ფუ, შენს ნამუსსა, მამაშვილობას,
 ფუ, შენს სახელსა, შენს ვაჟკაცობას!..
 მამას გიკლავდნენ, არ იღებდი ხმას...
 შენ იქ იდექი, გულით იძუნწე!—
 რა ოხრობასა აქნევდი მაგ ხმალს,

რომ ნაჭერ-ნაჭერ ხლმით არ აკუწე
 სულ წაწყმედილი შენი ბატონი!
 ე მაგ შერცხვენილ ხლმისა პატრონი
 ჩემთან მოსვლასა როგორ ჰბედავდი?
 ნუ მარცხვენ ყაჩაღს, გამეცა, წადი...
 შენ, ძმავ, ყაჩაღად არ ვარგებულხარ.
 შენ დედაკაცად დაჰბადებულხარ,
 ფუ, მაგ კაცობას!

მხედარი

— კაკო, ნუ სწყრები!
 კარგად არ იცნობ ჯერ ხომ ზაქროსა?
 ჩემს ტოლს ბიჭს არც მე დავუვარდები,
 არც გავექცევი ხმალში კაკოსა.
 ეგრე ადვილად ნუ არცხვენ ჩემს ხმალს
 და იმის პატრონს ნუ მეძახი მხდალს.
 ეგრე ნუ მძრახავ... მომიგდე ყური:
 მინამ ბატონი ხელითა სცემდა,
 როგორცა ძაღლი ხორცა ვიგლეჯდი...
 „მოჰკალ“ რაღაცა ხმა მაძალებდა,
 მაგრამ როგორღაც თავს ვიმაგრებდი.
 მომეკლა, ვიცი მამას მოჰკლავდნენ,
 მკვდარსა, თუ ცოცხალს კბილით შესჰამდნენ,
 ამის მიზეზი მე ვიქმნებოდი,—
 და არ მომეკლა, უღმრთოდ სტანჯავდნენ,
 ეგრე ორ ცეცხლში ვიმყოფებოდი.
 მაშინ კი, როცა წამომიქციეს

და მოხუცებულს როზგი დამიკრეს,
 თვალთ დამიბნელდა, ამენტო გული,
 მივვარდი თოფსა გამწარებული,
 მხრიდამ გადვიგდე მაშინვე თექა,
 და, რო ყვიროდა: „დაჰკარ, დაჰკარი!“
 მაშინ ჩემ თოფმაც გამოიჭეჭა
 და შეუნგრია გულის ფიცარი —
 იმ ჩემს ბატონსა, ჩემს დამლუპველსა,
 თავის თავის და სხვის წამწყმენდელსა.

კაკო

— შენი გამჩენის ჰირიმე, შენი!
 ბიჭი ყოფილხარ, ხლმისა დამშვენი...
 შენ დაგიკვებოს შენმა მშობელმა,
 რომ იმის ძუძუ შენ შეგრგებია.
 აი დალოცოს ის ქრისტე ღმერთმა,
 ვისაც შენებრი დაჰბადებია!
 ძამო, გამჩენის შენის ჰირიმე,
 რაც წელან გითხარ, ყველა დამითმე.
 ლამის დამადნოს ჩემმა სირცხვილმა
 და კაკომ შენ წინ თავი დაიღოს.

მხედარი

— განა საქები არის, რომ შეიღმა
 თავისი მამის სისხლი აიღოს?
 ამას იქმოდა ყოველი კაცი
 თუნდა მხდალი და თუნდა ვაჟკაცი.

ვით მეტი იყო წელან ძაგება,
 ისე მეტია ეხლა ეგ ქება.
 მაგრამ, ეჰ, კაცო!.. მე მაგ სიკვდილმა
 გულის კრილობა არ გამიმთელა;
 მამის გულისთვის გაწირულ შვილმა,
 მამას ვერაფრით ველარ უშველა.
 მაშინ თავი არ მაგონდებოდა
 და დაჭერისაც არ მეშინოდა...
 მივვარდი მამას... უსულოდ ეგდო!
 მუხლი მომეჭრა, ცეცხლი მომედო!
 ის საწყალი სულ დაღურჯებული
 ეგდო უძრავად გაშეშებული!..
 ვაიმე, მამა მე მომკდომიყო,
 როზგ ქვეშა უღმრთოდ, უზიარებლად!..
 მაგრამ ეჰ, ძმაო, რაც იყო, იყო,
ჯოჯოხეთია მოსაგონებლად“.

და, რა სთქვა ესა, ზაქრო მწუხარედ
 პირ-ქვე დაეცა დაღუმებული;
 დიდხანსა ეგდო ეგრე მდუმარედ
 გულში ვაების ცეცხლ-მოდებული.
 ამ საწყალს შვილზედ კაკოც შეწუხდა,
 ორივ წაიღო ერთმა ნაღველმა...
 ამ ორს გულში რა ბალღამიც დუღდა,
 წარმოიდგინოს თვითონ მკითხველმა.

